

UMUMIY O'RTA TA'LIM TASHKILOTLARIDA MOLIYAVIY-XO'JALIK FAOLIYATINI BOSHQARISHNING TA'LIM SIFATI BILAN INTEGRATSIYALASHGAN MEKANIZMI

Umarov Baxodir Aripovich,

*A. Avloniy nomidagi pedagogik mahorat
milliy institutining mustaqil tadqiqotchisi*

abm.uzbekistan@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18737539>

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarida moliyaviy-xo'jalik faoliyatini boshqarish jarayonining ta'lim sifati ko'rsatkichlari bilan o'zaro bog'liqligi o'rganildi. Tadqiqotda moliyaviy boshqaruv va ta'lim sifati o'rtasidagi tizimli aloqalar tahlil qilindi. O'rganish jarayonida tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil va ilmiy-nazariy umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Natijada ta'lim sifati indikatorlari asosida moliyaviy boshqaruvni takomillashtirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqildi. **Tadqiqot natijalari** umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarida boshqaruv samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: moliyaviy-xo'jalik faoliyati, ta'lim sifati, integratsiyalashgan boshqaruv mexanizmi, pedagogik samaradorlik, umumiy o'rta ta'lim.

**Механизм интегрированного управления
финансово-хозяйственной деятельностью
общеобразовательных организаций в связи
с качеством образования**

Умаров Баходир Арипович,
*Независимый исследователь в Национальном
институте педагогических навыков
имени А.Авлони
abm.uzbekistan@gmail.com*

Аннотация: В статье исследована взаимосвязь процесса управления финансово-хозяйственной деятельностью в общеобразовательных организациях с показателями качества образования. Проанализированы системные связи между финансовым управлением и качеством образования. В ходе исследования использованы методы системного подхода, сравнительного анализа и научно-теоретического обобщения. В результате разработаны практические предложения по совершенствованию финансового управления на основе индикаторов качества образования. Результаты исследования направлены на повышение эффективности управления в общеобразовательных организациях.

Ключевые слова: финансово-хозяйственная деятельность, качество образования, интегрированный механизм управления, педагогическая эффективность, общее среднее образование.

**An integrated mechanism for managing
financial and economic activities of general
secondary educational institutions in relation
to the quality of education**

Umarov Baxodir Aripovich,
*Independent researcher at the A. Avloni
National Institute of Pedagogical Skills
abm.uzbekistan@gmail.com*

Abstract: *This article studies the interrelations between the management of financial and economic activities in general secondary educational institutions and indicators of the education quality. The research analyzes systemic links between financial management and education quality. The author uses a systems approach, comparative analysis, and theoretical generalization methods in the process of the study. The article proposes practical*

recommendations for improving financial management based on the indicators of education quality. The findings contribute to enhancing management efficiency in general secondary educational institutions.

Keywords: *financial and economic activity, education quality, integrated management mechanism, pedagogical effectiveness, general secondary education.*

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning 50-moddasida har kimning ta'lim olish huquqi belgilangan bo'lib, 52-moddasida o'qituvchining mehnati jamiyat va davlatni rivojlantirish, sog'lom va barkamol avlodni shakllantirishning asosi sifatida e'tirof etiladi [1]. Mazkur konstitutsiyaviy normalar ta'lim tizimini samarali boshqarish va uning barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun mustahkam huquqiy asos yaratadi.

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida ta'lim tizimini boshqarish, moliyalashtirish va sifatni ta'minlashning asosiy tamoyillari belgilangan bo'lib, unda ta'lim muassasalarining moliyaviy-xo'jalik faoliyatini samarali tashkil etish zarurligi alohida qayd etilgan [2]. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida ta'lim sifati va boshqaruv samaradorligini oshirish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash hamda resurslardan oqilona foydalanish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan [3].

Zamonaviy ta'lim menejmenti nazariyasida pedagogik natijadorlik faqat ta'lim mazmuni va metodikasiga emas, balki boshqaruv hamda moliyaviy mexanizmlarning samarali tashkil etilishiga ham uzviy bog'liq ekani ta'kidlanadi [4].

Ta'lim tashkilotlarining moliyaviy-xo'jalik faoliyati resurslarni taqsimlash jarayoni bilan-

gina cheklanmay, balki pedagogik maqsadlarni moliyaviy ta'minlashning strategik vositasi sifatida namoyon bo'ladi.

Amaliyot tahlili shuni ko'rsatadiki, ta'lim sohasiga ajratilayotgan mablag'lar hajmi ortib borayotgan bo'lsa-da, ularni ta'lim sifati ko'rsatkichlari bilan tizimli bog'lash mexanizmlari yetarli darajada shakllanmagan. Moliyaviy qarorlar ko'pincha iqtisodiy mezonlar asosida qabul qilinadi, biroq ularning pedagogik natijadorlikka ta'siri chuqur tahlil qilinmaydi [5]. Natijada ta'lim tashkilotlarining strategik rivojlanish maqsadlari bilan moliyaviy boshqaruv jarayonlari o'rtasida nomutanosibliklar yuzaga keladi.

Shu munosabat bilan umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarida ta'lim sifati indikatorlariga yo'naltirilgan integratsiyalashgan moliyaviy boshqaruv mexanizmini ishlab chiqish dolzarb ilmiy masala sifatida namoyon bo'lmoqda.

Mazkur tadqiqotning maqsadi umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarida ta'lim sifati indikatorlari asosida moliyaviy-xo'jalik faoliyatini boshqarishning integratsiyalashgan mexanizmini nazariy jihatdan asoslash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Ta'lim sifati va moliyaviy boshqaruvning nazariy asoslari

Xalqaro tadqiqotlarda ta'lim sifati ko'p qirrali pedagogik kategoriya sifatida talqin etiladi. UNESCO hujjatlarida ta'lim sifati

o'quv jarayoni mazmuni, o'qitish metodlari, o'quv muhitining tashkil etilishi hamda yakuniy natijalarning uyg'unligi sifatida ko'rib chiqiladi [6]. Ta'lim sifati nafaqat o'quvchilarning bilim darajasi, balki pedagogik jarayon samaradorligi va resurs ta'minoti bilan ham belgilanadi.

Ta'lim boshqaruvi nazariyalarida samaradorlik strategik rejalashtirish va resurslardan oqilona foydalanish bilan bog'lanadi [7]. Moliyaviy boshqaruv esa rejalashtirish, taqsimlash va nazorat qilish jarayonlarini qamrab oladi. Zamonaviy yondashuvda moliyaviy boshqaruv pedagogik natijadorlikni ta'minlovchi strategik boshqaruv vositasi sifatida talqin etiladi [8].

Moliyaviy resurslar va ta'lim natijalari o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlik mavjud bo'lib, resurslardan maqsadli va samarali foydalanish o'quvchilarning o'zlashtirish ko'rsatkichlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi [9].

Ta'lim sifati indikatorlarining tizimli tasnifi

Ta'lim sifati indikatorlarini tizimli ravishda quyidagi guruhlariga ajratish maqsadga muvofiq:

1. Natijaviy indikatorlar – o'quvchilarning akademik o'zlashtirish darajasi, yakuniy attestatsiya natijalari.
2. Jarayon indikatorlari – dars sifati, innovatsion metodlardan foydalanish darajasi, pedagoglarning kasbiy rivojlanishi.
3. Resurs indikatorlari – moddiy-texnika ta'minot, budget mablag'larining taqsimlanishi, malaka oshirish xarajatlari.

Mazkur tasnif moliyaviy boshqaruvni bevosita ta'lim sifati ko'rsatkichlariga yo'naltirish imkonini beradi.

Umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarida moliyaviy boshqaruvning amaliy muammolari

Amaliyot tahlili shuni ko'rsatadiki, umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarida moliyaviy boshqaruv jarayonida bir qator tizimli muammolar mavjud.

Birinchidan, budget rejalashtirish ta'lim sifati indikatorlari bilan yetarlicha bog'lanmagan.

Ikkinchidan, moliyaviy monitoring asosan hisobot yuritish bilan cheklanadi.

Uchinchidan, strategik maqsadlar va moliyaviy qarorlar o'rtasida metodik uyg'unlik yetishmaydi.

Mazkur muammolar moliyaviy boshqaruvni integratsiyalashgan yondashuv asosida takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Taklif etilayotgan bosqichli mexanizm

Umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarida moliyaviy-xo'jalik faoliyatini ta'lim sifati ko'rsatkichlari bilan integratsiyalashgan holda boshqarish bosqichma-bosqich amalga oshiriladigan tizimli jarayonni talab etadi.

Taklif etilayotgan mexanizm quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

1. Rejalashtirish – ta'lim sifati indikatorlarini aniqlash va moliyaviy ehtiyojlarni prognoz qilish.
2. Resurslarni taqsimlash – ustuvor pedagogik yo'nalishlarga mablag'larni yo'naltirish.
3. Amalga oshirish – rejalashtirilgan tadbirlarni joriy etish.
4. Monitoring va baholash – moliyaviy qarorlarning ta'lim natijalariga ta'sirini tahlil qilish.
5. Tahlil va qayta rejalashtirish – natijalar asosida boshqaruvni takomillashtirish.

Mazkur siklik model moliyaviy boshqaruvni ta'lim sifati indikatorlari bilan uzviy bog'lash orqali resurslardan samarali foydalanish va pedagogik samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Mazkur mexanizmning muhim jihati shundaki, u moliyaviy boshqaruvni statik jarayon sifatida emas, balki dinamik va siklik tizim sifatida ko'rib chiqadi. Har bir rejalashtirish bosqichi keyingi monitoring natijalari bilan uzviy bog'lanadi va qayta rejalashtirish orqali

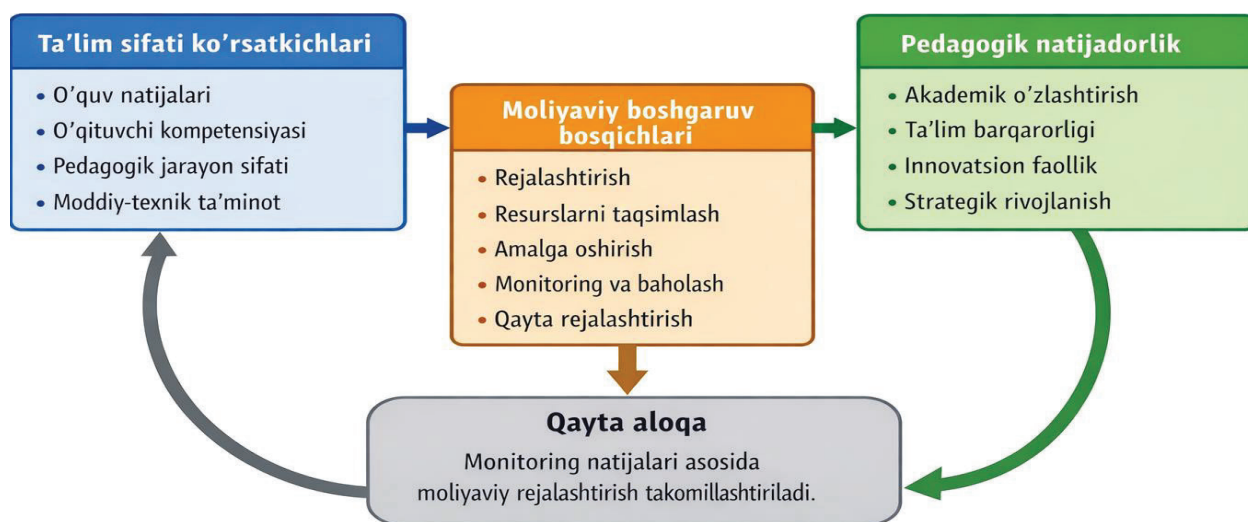
boshqaruv takomillashtirib boriladi. Shu tariqa moliyaviy qarorlar bir martalik ma'muriy cho'raga emas, balki ta'lim sifati ko'rsatkichlariga yo'naltirilgan uzluksiz boshqaruv mexanizmi-ga aylanadi. Bu esa resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish bilan bir qatorda, ta'lim natijadorligini barqaror rivojlantirish imkonini beradi. Moliyaviy boshqaruvning indikatorlarga yo'naltirilgan modeli boshqaruv qarorlarining shaffofligini oshiradi hamda mas'uliyat mexanizmini kuchaytiradi. Natijada ta'lim tashkilotlarida strategik fikrlash va natijaga yo'naltirilgan boshqaruv madaniyati shakllanadi.

Integratsiyalashgan model esa moliyaviy qarorlarni ta'lim sifati indikatorlari bilan bog'laydi va strategik natijadorlikni ta'minlaydi.

Tajriba-sinov ishlarini tashkil etish va baholash mezonlari

Taklif etilgan mexanizm samaradorligini aniqlash maqsadida tajriba-sinov ishlari Andijon viloyati, Surxondaryo viloyati hamda Toshkent shahri umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarida tashkil etilishi rejalashtirilgan.

Har bir hududda uchta maktab bazasi tanlanadi: ikkita tajriba maktabi va bitta nazorat maktabi. Tajriba maktablarida integratsiyalashgan moliyaviy boshqaruv mexanizmi

1-rasm. Umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarida integratsiyalashgan moliyaviy boshqaruv modeli

1-rasmda uch darajali model aks ettirilgan bo'lib, unda strategik maqsadlar, moliyaviy boshqaruv jarayonlari va pedagogik natijadorlik o'rtasidagi tizimli hamda siklik bog'liqlik ifodalangan. Model moliyaviy qarorlarning ta'lim sifati indikatorlariga bevosita bog'lanishini hamda monitoring natijalari asosida boshqaruvning qayta takomillashtirilishini nazarda tutadi.

An'anaviy va integratsiyalashgan mexanizmning taqqoslamasi

An'anaviy tizimda moliyaviy boshqaruv xarajatlarni nazorat qilishga yo'naltirilgan.

joriy etiladi, nazorat maktablarida esa amaldagi boshqaruv tizimi saqlanadi.

Tajriba-sinov ishlari quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

1. Diagnostik bosqich – moliyaviy boshqaruv holati va ta'lim sifati ko'rsatkichlarini aniqlash.
2. Joriy etish bosqichi – mexanizmni amaliy qo'llash.
3. Baholash bosqichi – tajriba va nazorat maktablari natijalarini solishtirish.

Baholash mezonlari sifatida akademik o'zlashtirish darajasi, pedagogik jarayon samara-

dorligi hamda moliyaviy resurslardan foydalanish ko'rsatkichlari olinadi.

Mexanizmning amaliy va strategik ahamiyati

Taklif etilgan mexanizm moliyaviy resurslarni ta'lim sifati bilan uzviy bog'lash imkonini beradi. U uzoq muddatli strategik rivojlanish, boshqaruv barqarorligi va resurslardan samarali foydalanishni ta'minlaydi. Moliyaviy rejalashtirishni pedagogik natijadorlik mezonlari bilan uyg'unlashtirish orqali boshqaruv jarayonining samaradorligi oshadi. Mexanizm resurslardan maqsadli foydalanish, monitoring tizimini kuchaytirish hamda strategik rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Mazkur yondashuv boshqaruvning zamonaviy konsepsiyalariga mos ravishda natijaga yo'naltirilgan boshqaruv tamoyillarini ta'lim tizimiga tatbiq etish imkonini beradi. Moliyaviy qarorlarni sifat indikatorlari bilan bog'lash orqali ta'lim tashkilotlarida samaradorlikni o'lchashning aniq mezonlari shakllanadi. Bu esa boshqaruv jarayonining shaffofligi va hisobdorligini oshiradi hamda resurslardan foydalanishda tizimli yondashuvni mustahkamlaydi.

Shuningdek, integratsiyalashgan mexanizm ta'lim tashkilotlarida strategik rejalashtirish, monitoring va baholash jarayonlarini yagona boshqaruv sikliga birlashtirishga xizmat qiladi. Natijada moliyaviy-xo'jalik faoliyati pedagogik rivojlanish bilan uyg'unlashgan holda barqaror boshqaruv modeliga aylanadi.

Tadqiqot natijalarining umumlashtirilgan tahlili

O'tkazilgan nazariy tahlil hamda ishlab chiqilgan konseptual mexanizm asosida moliyaviy-xo'jalik faoliyatini boshqarishni ta'lim sifati indikatorlari bilan integratsiyalash umumiy o'rta ta'lim tashkilotlari boshqaruv tizimini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqishi mumkinligi prognoz qilinadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, moliyaviy boshqaruv jarayonini ta'lim sifati ko'rsatkichlari bilan bog'lash orqali:

- budget rejalashtirishning maqsadlilikligi oshadi;
- resurslardan foydalanish samaradorligi kuchayadi;
- pedagogik jarayonning natijadorligi monitoring asosida baholanadi;
- boshqaruv qarorlarining strategik yo'nalganligi ta'minlanadi.

Integratsiyalashgan yondashuv moliyaviy qarorlarni alohida iqtisodiy jarayon sifatida emas, balki pedagogik natijadorlikni ta'minlovchi tizimli omil sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi. Bu esa ta'lim tashkilotlarining barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Shunday qilib, taklif etilgan mexanizm nafaqat moliyaviy boshqaruvni takomillashtirishga, balki ta'lim sifati ko'rsatkichlari asosida boshqaruv madaniyatini shakllantirishga ham xizmat qiladi.

Tadqiqotning nazariy va metodologik ahamiyati

Mazkur tadqiqot umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarida moliyaviy-xo'jalik faoliyatini boshqarishni pedagogik natijadorlik mezonlari bilan integratsiyalash masalasiga tizimli yondashuvni taklif etadi. Tadqiqotning nazariy ahamiyati shundaki, unda moliyaviy boshqaruv iqtisodiy jarayon sifatida emas, balki ta'lim sifati indikatorlariga yo'naltirilgan strategik boshqaruv vositasi sifatida asoslab beriladi.

Metodologik jihatdan esa tadqiqotda tizimli yondashuv, taqqoslama tahlil hamda indikatorli baholash modeli qo'llanildi. Bu yondashuv moliyaviy resurslar va pedagogik natijalar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlash hamda boshqaruv qarorlarini sifat ko'rsatkichlari asosida qabul qilish imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari kelgusida umumiy o'rta ta'lim tizimida moliyaviy boshqaruvni takomillashtirish bo'yicha ilmiy-uslubiy tavsiyalar ishlab chiqishda metodik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Xulosa o'rnida aytish kerakki, olib borilayotgan tadqiqot natijasida ta'lim sifati indikatorlariga yo'naltirilgan integratsiyalashgan bosqichli moliyaviy boshqaruv mexanizmi ishlab chiqildi. Mazkur model ta'lim tashkilotlarining strategik maqsadlari bilan moliyaviy boshqaruv jarayonlari o'rtasida-

gi nomutanosibliklarni kamaytirishga xizmat qiladi.

Ilmiy yangilik

1. Moliyaviy-xo'jalik boshqaruvi jarayonining ta'lim sifati indikatorlari bilan tizimli bog'liqligi asoslab berildi.

2. Ta'lim sifati ko'rsatkichlariga yo'naltirilgan bosqichli moliyaviy boshqaruv mexanizmi ishlab chiqildi.

3. Moliyaviy resurslarni pedagogik natijadorlik mezonlari bilan uyg'unlashtirishga qaratilgan konseptual yondashuv taklif etildi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
3. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. – Toshkent, 2019.
4. Ta'lim menejmenti nazariyasi asoslari. – Toshkent, 2021.
5. Moliyaviy boshqaruv va ta'lim samaradorligi bo'yicha ilmiy tadqiqotlar to'plami. – Toshkent, 2022.
6. UNESCO. Education Quality Framework. – Paris, 2015.
7. Educational Management Theory. – 2018.
8. Public Sector Financial Management in Education. – 2019.
9. Educational Finance and Student Achievement Studies. – 2017.